

*Jedan jedini trenutak dovoljan je da se otključa tajna života,
a ključ svih tajni samo i jedino je Povijest, to vječno ponav-
ljanje i to lijepo ime užasa.*

Jorge Luis Borges

Šezdeset i dvije godine čeka.

Ona sjedi pokraj visokog prozora u sobi na trećem katu austrougarske zgrade u starom dijelu Stare Gorizie i ljulja se. Stolica je stara i dok se ona ljulja, stolica cvili.

Cvili li to stolica ili možda cvilim ja? pita duboku prazninu koja, kao svaka praznina, posvuda širi svoj proziran putridni plašt ne bi li je usisala, nju koja se ljulja, ne bi li je progutala, ne bi li je pokrila, prekrila, obmotala, pripremila za odlagalište na koje ta praznina, njena praznina, gomila sad već ukružena trupla prošlosti. Ona sjedi pred svojim starinskim zamračenim prozorom, ona diše plitko i ispresijecano (kao da jeca, ali ne jeca) i prvo oko sebe pokušava ukloniti taj vonj ustajalog zraka, mašući kao da tjera muhe, potom sa svog lica, kao da se umiva ili kao da skida paučinu s trepavica. Taj truli dah (čiji? čiji?) puni sobu, pretvara se u neukrotivu poplavu i ona zna da mora složiti oblutke oko svoje nadgrobne ploče, sad, za svaki slučaj, u slučaju da on ne dođe, u slučaju da on dođe, nakon što ga ona šezdeset i dvije godine čeka.

Doći će.

Doći ću.

Ona čuje glasove iako glasova nema. Njeni su glasovi mrtvi. Svejedno, s tim mrtvim glasovima ona razgovara, s tim mrtvim glasovima svađa se, katkad im se baca u naručje tromo, a oni joj šapću i vode je kroz krajolike koje je zaboravila. U njenoj glavi događaji znaju proključati i tada njezine se misli pretvaraju u aleju kipova, u granitne, mramorne, kamene, sadrene figure

koje samo miču usnama i trepću. Treba to izdržati. Bez glasova ona je sama, zatočena u vlastitoj lubanji koja postaje sve mekša, sve ranjivija, kao lubanja novorođenčeta, u kojoj njen mozak, već pomalo mumificiran, umorno pulsira u zamućenoj tekućini, sporo, kao uostalom i njeno srce, sve se smanjuje. I oči su joj sitne i sùze. Ona priziva te nepostojeće glasove, glasove koji su je napustili, zove ih da popune njenu ostavljenost.

Kod njenih je nogu golema crvena košara koja joj dopire do koljena. Iz nje ona vadi svoj život i vješa ga na imaginaran konop stvarnosti. Vadi pisma, poneka preko stotinu godina stara, fotografije, razglednice, isječke iz novina, časopise, sve to lista, po toj hrpi mrtvog papira prebire pa ponovno slaže, sad na pod ili na stolić pod prozorom. Uređuje svoje postojanje. Utjelovljuje svoje pretke, svoju rodbinu, svoju vjeru, gradove i sela u kojima je živjela, svoje vrijeme, debelo i produženo vrijeme nalik na gigantski kolač koji majstori kuhinje na trgovima mitteleuropskih varošica pripremaju za pučke fešte, pa sve to onda guta i gomila, zaziđuje se, sve to u njoj sada trune i raspada se.

Ona je divlje mirna. Ona sluša propovijed za prljave uši i preoblači se u tuđe prošlosti, tu u ogromnoj sobi starog zdanja u Via Aprica broj 47, u Gorici, koja se na talijanskom zove Gorizia, na njemačkom Görz i na friulanskom Gurize, u minijaturnom kozmosu u podnožju Alpa, na stjecištu rijeka Isonzo, odnosno Soče, i Vipave, na granicama propalih carstava.

Njena priča mala je priča, jedna od bezbroj priča o susretima, o sačuvanim tragovima ljudskog dodira, ona to zna, kao što zna da dok se sve priče svijeta ne slože u velebni kozmički *patchwork* koji će obmotati Zemlju da Zemlja može usnuti, povijest, ta utvara stvarnosti, i dalje će parati, sjeći, komadati, krasti krpice svemira i ušivati ih u vlastiti mrtvački pokrov. Ona zna da bez njene priče posao će ostati nedovršen, kao što zna da tom poslu zapravo nema kraja, da se kraj prostire u vječnost, izvan postojanja. Ona zna da je kraj ludilo, kako joj nekoć reče Umber-

to Saba dok je ležao tu, u Gorizii, možda na odjelu doktora Basaglije, ili možda u Trstu kod doktora Weissa, ona zna da je kraj san iz kojeg se čovjek ne budi. A prečaci kojima tapka, najkraći su putovi za stizanje s jednoga mjesta na drugo, katkad teško prohodni, prave kozje staze. Ti prečaci mogu izazvati nostalgiju za dugim, ravnim, pravocrtnim, provincijskim cestama, također joj tada reče Umberto Saba, i ona sad razgrće šipražje svoga sjećanja, svojih sjećanja za koja ne zna jesu li ikada uopće utonula u sjećanje ili su ostala zametnuta, zaturena, uklonjena sadašnjost. Tim obraslim prečacima ona korača. Ona zna da ne postoji slučaj; da ne postoji glasovita cigla koja čovjeku padne na glavu; postoje spone – i samoodluke – za koje naizgled ne znamo, za kojima tragamo.

Ona sjedi i ljulja se, njena tišina nepodnošljiva je.

Ponedjeljak je, 3. srpanj 2006.

HURRY UP PLEASE IT'S TIME

Zove se Haya Tedeschi. Rođena je 9. veljače 1923. godine u Gorizii. U dokumentima piše da ju je 8. travnja te iste 1923. krstio svećenik Aldo Boschini kojega se, naravno, ne sjeća, kao što se ne sjeća ni svoje kume Margherite Collenz. Krštenje je vodio don Carlo Baubela. Baubela je njemačko prezime. Don Carla Baubelu ona sreće u jesen 1944. kad joj već star i skvrčen, promrzlim i drhtavim rukama iz kojih se širi miris tamjana i duhana, daje blagoslov. Gorizia je lijep gradić. U Gorizii su se događale zanimljive povijesti, male obiteljske povijesti, kao ova njena. Mnoge članove svoje porodice nije upoznala. Za mnoge nije čula. Obitelj njene majke i obitelj njenog oca velike su obitelji. Ima, bilo je, u Gorizii obitelji sa zamršenim povijestima, ali njihove povijesti nebitne su povijesti iako ih historija za sobom vuče stoljećima, kao što brzaci nose polomljene grane koje odvlače s obala i uginulu stoku napuhnutih trbuha, krave buljavih očiju, bezrepe štakore, zaklane leševе i samoubojice. U njenoj obitelji nije bilo samoubojica. Ako ih je bilo, nitko joj o njima nije pričao.

U Gorizii živjelo je i umrlo nekoliko poznatijih samoubojica i nešto znamenitih ličnosti. Kroz Goriziu protrčavali su mnogi, neki su ostajali, neke su odvodili. Među njima bilo je Židova i Nežidova. Među njima bilo je pjesnika, filozofa i slikara. Žena i muškaraca. Najpoznatiji gorički samoubojica bio je Carlo Michelstaedter.

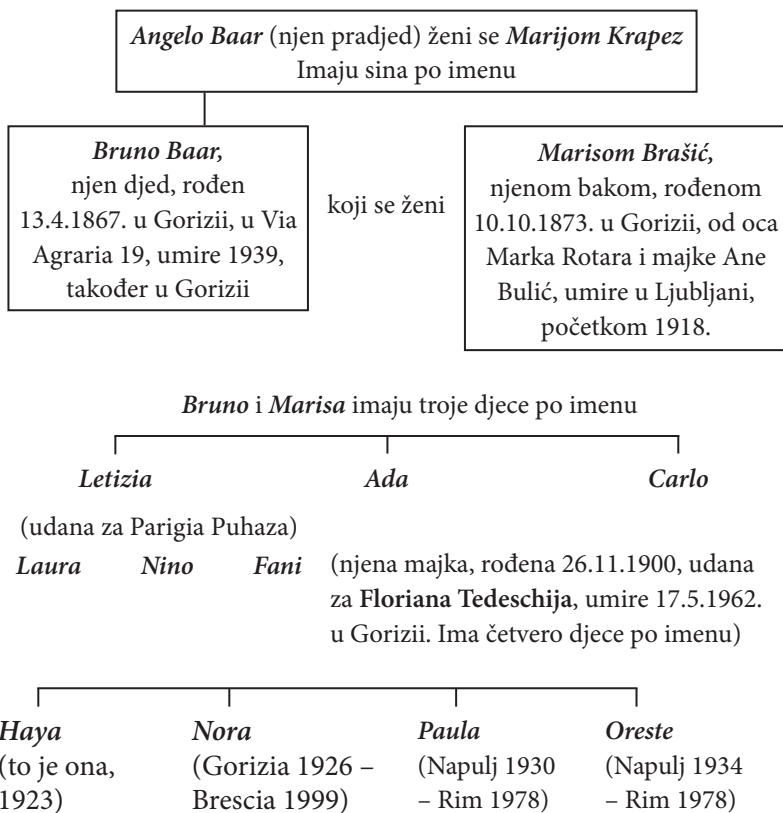
Majka joj se zvala Ada Baar...

Mnogo godina trebalo joj je da prikupi podatke od kojih je skrojila okljaštreno obiteljsko stablo i saznala tko je kome bio što.

Odavno već nema koga pitati. Onih koji su ostali malo je, a njihova su sjećanja umrljana, rupičasta, prekrivena crnim pečatima zaborava ili smutnje, pa kao ostrvca što ih guta visoki plamen – neuhvatljivo trepere. A mrtvi glasovi njenih predaka podrhtavaju, cvile, izranjaju iz kutova sobe, iz poda, iz stropa, provlače se kroz venecijanske žaluzine i gude povijest njoj neuhvatljivu.

Kako su njeni preci izgledali, ona ne zna. Nema dokaza. Nema ostataka.

Obitelj Baar

Obitelj Tedeschi

Hermann Tedeschi (njen pradjed) ženi se *Vandom Kaplan*.
Imaju sina po imenu

Paolo Tedeschi (njen djed) Milano 1871 – Salò 1948

koji se ženi dvaput

I. *Paolo Tedeschi* i *Emilia Finzi* (njena baka)
Milano 1880 – St. Moriz 1910.
Kći Constantina Finzija i Emme Teglio.
(Constantin Finzi i Emma Teglio imaju i
kćer po imenu *Elsa*)

Imaju i sina (njenog oca) *Floriana Tedeschija* (Milano 1899 – Salò 1972) koji se ženi (njenom majkom) *Adom Baar*.
Oni imaju četvero djece po imenu

<i>Haya</i> (to je ona, 1923)	<i>Nora</i> (Gorizia 1926 – Brescia 1999)	<i>Paula</i> (Napulj 1930 – Rim 1978)	<i>Oreste</i> (Napulj 1934 – Rim 1978)

II. *Paolo Tedeschi* drugi put se ženi *Rosom Brana*
(? – Salò 1949)

sa kojom ima tri sina po imenu

<i>Sergio</i>	<i>Walter</i>	<i>Ugo</i>

Njena porodica kotrlja se na dnu korita (njenog pamćenja). Danas su udovi, kraci njene obitelji, toliko ispreturani, toliko porazmješteni, da je nemoguće saznati gdje leže. Organi njene porodice razbacani su posvuda. Ali, životi njenih predaka sve manje su bitni za njezinu priču, za njezino čekanje.

Djed joj se rodio u Görzu. Majka joj se rodila u Görzu. Ona se rodila u Gorizii/Gorici. Kad izbija Veliki rat, počinju se seliti, žive posvuda. Ona ne zna kakav je Görz, ne zna ni kakva je Gorizia iako gotovo šezdeset godina tu je. Ona šeće ulicama Gorizie, ali to su kratke šetnje, brze šetnje, šetnje sa zadatkom, to su prolijetanja. Čak i kada su njene šetnje duge, kada se njene šetnje odule (što se događa kad su dani blagi a u njenoj sobi visi ustajalost, neka memljiva nepomičnost), Haya u svojoj okolini ne primjećuje značajne promjene. Njoj se čini da šezdeset godina sjedi u sobi koja se skuplja, u sobi čiji zidovi idu jedni prema drugima da bi se spojili u minijaturnu plohu, u crtdu, u čijem središtu sjedi ona, zgnječena. Ona ne vidi, ne gleda, s voštanim čepićima u ušima, ne čuje. Görz, Gorizia, to su sjećanja. Nije sigurna da zna čija su to sjećanja, njena ili obiteljska. Možda su to nova sjećanja. I kada izađe, škilji na suncu, kupi margarete, sjedne u café "Joy" i puši. Nije zapuštena, ne nosi crninu, ne ljulja se stalno. Sve je kako treba. Ima televizor. Ima mala sjećanja, brza sjećanja, istrzana. Njiše se na nitima prošlosti. Na nitima povijesti. Klata se na paučini. Vrlo je lagana. Oko nje, u njoj, sad prilično je tiho. Gorizia ima povijest, ona ima povijest. Dani su tako stari.

Ponekad sanja

vuče majku u plastičnoj vreći. vuče je za noge. želi je sakriti. vuče je a ona se raspada. majci se otkine noga. majka je mrtva, ali kaže, sakrij tu nogu, pokopaj je kod papirnice, tamo gdje se križaju ulice seminario i ascolo; ostatak odnesi u rožnu dolinu, tako kaže

Njeni djed, baka i majka rađaju se kao podanici Habsburške Monarhije u koju njihovi preci dolaze davno, ona misli iz Španjolske. Ona se rađa u Italiji. U obitelji govore njemački, talijanski

i slovenski, najviše talijanski. Baka Marisa bila je Slovenka kao i njena prabaka Marija. Obje umiru mlade. Njena obitelj nije se mnogo rasno i nacionalno miješala, a ipak se miješala. Danas su svi njeni preci posve pomiješani, nerazmrsivo.

U raskupusanoj obiteljskoj knjižici, nekakvom vodiču iz 1780, koji Haya Tedeschi s još desetak starih izdanja i više pamfleta drži na stoliću pod prozorom, piše da je Görtz, odnosno Goritz, drevni grad na obali rijeke Lizono, smješten u Gorizii, u maloj provinciji po imenu Friuli a u vlasništvu Kuće Austrije. Suverenitet nad Goriziom Habsburgovci gube od 1508. do 1509. kada mjestom vladaju Mlečani pretvarajući ga u utvrdu, a gube ga i u vrijeme Napoleonskih ratova, kada pripada Ilirskim provincijama. Utvrda (1780) i danas dominira Goriziom. Polovinom osamnaestog stoljeća, piše u vodiču, sagrađena je sinagoga, koja svjedoči o naseljavanju šarolikog stanovništva u grad. Gorizia se nalazi tridesetak kilometara sjeverno od Akvileje i sedamdesetak kilometara sjeveroistočno od Venecije, piše u vodiču. Gorizia je grad smješten usred šume, nedaleko od ceste koja u doba Rima povezuje Akvileju s Emonom. Ime naselja prvi put se javlja u dokumentu od 28. travnja 1001. (“*quae sclavonica lingua vocatur Goritia*”) kojim imperator Otto III. tvrdavu i naselje poklanja patrijarhu Giovanniju II. i grofu od Friulija, Verihenu Eppsteinu. Danas, piše u vodiču, Gorizia je nadbiskupija s jurisdikcijom nad biskupijama Trsta, Trenta, Coma i Pedene.

U vrijeme Prvoga rata njen djed Bruno Baar bori se u austrijskoj vojsci. U Beču tada studira njegov polubrat Roberto Golombek koji u istome gradu 1924. otvara stomatološku ordinaciju u Weinburggasee 16. Godine 1939. Roberto Golombek odlazi u Veliku Britaniju i zapošljava se u tvornici sardina te, nepoznato kojim kanalima, od 1943. do 1945. obitelj Baar, tada još uvijek nastanjenu u Gorizii u Ulici Favetti broj 13, snabdijeva golemom količinom slanih sardela zahvaljujući kojima ona preživljava za nju najteže godine Drugoga rata.

Svibanj je 1915. Italija više nije neutralna. Od Austro-Ugarske ne dobiva Trentino, Južni Tirol i Istru, što traži kao nagradu za ostajanje po strani. Ali ratovi malo koga ostavljaju po strani. Stoga, uvrijeđena, Italija vodi *tajne* pregovore s Antantom, nakon kojih prelazi na njenu stranu. U ratu uvijek postoje sukobljene strane. Veliki rat bio je sukob dviju strana s istim ciljem. S ciljem da se osvoji svijet. Za sebe. Za jednu stranu. Stupanjem u rat na strani Antante, Italija ponovno traži: Trentino, Trst, Slovensko primorje, Istru, dio Dalmacije i Albanije, kao i pravo na turske pokrajine Adaliju i Smirnu, proširenje kolonija u Africi i tako redom. Mnogo traži. Ono što nakon Prvog rata ne dobiva, Italija pokušava nadoknaditi u Drugome. Ratovi su velike igre. Razmaženi momci pomiču figurice olovnih vojnika na svojim šarenim kartama. Ucertavaju dobitke. Onda odlaze na spavanje. Karte lete nebom kao avioni od papira, liježu na gradove, polja, planine i rijeke. Poklope ljude, figurice koje potom veliki stratezi razmještaju, sele, tamo-amo, zajedno s njihovim kućama i njihovim glupim snovima. Karte razuzdanih vojskovođa prekrivaju ono što je bilo, zakopavaju prošlost. Kad se igra završi, ratnici se odmaraju. Dolaze povjesničari koji okrutne igre nezasitnih mangaša pretvaraju u laž. Piše se nova prošlost koju će nove vojskovođe ucrtavati u nove karte kako igra nikada ne bi završila.

Italija pristaje uz Antantu. Stvara se nova fronta – Talijanska. Na Soči se vode velike bitke. Soča prolazi kroz Goricu, Goriziu, Görz, Goritz. Soča, Isonzo, rijeka je čudesno tirkizne boje. U svom koritu ona čuva povijest koja povjesničarima izmiče. Soča je rijeka nalik na čovjeka. Čas tiha, čas ljuta. Kad je ljuta, dobiva veliku snagu. Kad je tiha, pjeva. Godine 1915. Talijani vode četiri strašne bitke na Soči. Godine 1916, u šestoj bitki na Soči (bilo ih je jedanaest-dvanaest) Talijani konačno zauzimaju Goriziu. Viču *Viva! Evviva Italia!* Soča je crvena. Obnevidjela. Kiše kažu, mi ćemo ti izliječiti rane. Kiše se uvlače u Soču žestoko, kao podivljali ljubavnici. Soča šuti. Njene blatom i krvlju zamučene vode